

فریز «عدالت» در بورس تهران

دو سال است که فروش سهام عدالت در بازار سهام با وقفه مواجه شده است. بررسی‌ها حکایت از آن دارد که حجم بالای این سهام، مانع از آن می‌شود که فروشندگان آن بتوانند در آینده‌ای نزدیک به حق طبیعی خود مبنی بر فروش دارایی یادشده، دسترسی داشته باشند. این در حالی است که از زمان آزادسازی تانکون، ارزش این دارایی افت سنگینی داشته و از محدوده ۲۰ میلیون تومان در میانه مردادماه سال ۱۳۹۹ به محدوده ۱۳ میلیون تومان رسیده است. آن هم در شرایطی که هیچ راهکاری برای یخ‌زدایی از سهام عدالت ارائه نشده است.

به گزارش سایت خبری پرسون، بیش از دو سال از آزادسازی سهام عدالت می‌گذرد؛ دو سالی سخت، پر از ابهام و سردرگمی برای سهامداران. مشمولان که بسیاری از آنها نه تنها به حق خود نرسیدند، بلکه قربانی بوروکراسی‌ها و آزمون و خطاهای مسوولان در زمینه آزادسازی سهام عدالت شدند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که از زمان آزادسازی این سهام تا به امروز مشکلات بسیاری پیرامون فروش این سهام و دادن پول آن به مردم وجود داشته است، با این حال بررسی‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین دلیل ذکر شده برای فروخته‌نشدن حجم بالای سهام عدالت متقاضیان فروش، ترس از تعمیق رکود بازار سهام بوده است؛ این در حالی است که طبق بررسی‌ها با هر بار تمام‌شدن دوره رونق بازار ممکن است بورس برای چندسال به حالت رکودی برود؛ عاملی که می‌تواند فروش این سهام را با وقفه طولانی مواجه کند. حال با توجه به این وضعیت این سوال پیش می‌آید که آیا نباید برای دسترسی مردم به این حق طبیعی خود، یعنی دسترسی به پول دارایی‌هایشان تدبیری جداگانه برای نیل به این هدف در نظر گرفته شود؟

مروری بر تاریخچه سهام عدالت

در دولت هشتم و دوره ریاست‌جمهوری محمود احمدی‌نژاد بود که طرح توزیع سهام عدالت مطرح شد؛ طرحی که آیین‌نامه اجرایی آن در مردادماه ۱۳۸۴ و پس از شروع فعالیت دولت نهم، به تصویب هیأت‌وزیران رسید و در نهایت با موافقت رهبر معظم انقلاب از سال ۱۳۸۵ اجرایی شد. براساس این طرح که به دنبال شکل‌گیری تفسیری جدید از اصل ۴۴ قانون اساسی مطرح شد، دولت تا ۸۰ درصد از سهام کارخانه‌ها و بنگاه‌های بزرگ دولتی را که شامل شرکت‌های خودروسازی، فولادی، معدنی، بانک، نفت و گازی، کشتیرانی و... می‌شد، به مردم واگذار کرد، اما مشمولان این طرح چه اشخاصی بودند؟

پس از اجرایی‌شدن طرح توزیع سهام عدالت، مددجویان کمیته امداد امام‌خمینی و سازمان بهزیستی، روستاییان و عشایر، کارگران فصلی ساختمانی، گروه سایر اقشار که شامل گروه‌های کم‌جمعیت مانند خبرنگاران، زنان سرپرست‌خانوار، طلاب، خادمان مساجد و گروه کارمندان و بازنشستگان دولتی، دستگاه‌های عمومی و بازنشستگان کشوری و لشکری در گروه مشمولان سهام عدالت قرار گرفتند. درواقع، سهام عدالت میان ۶ دهک جمعیتی کشور (از پایین‌ترین درآمد به بالا) توزیع و در مرحله اول واگذاری، برگه‌هایی به ارزش ۴۹۲ هزار تومان، ۵۳۲ هزار تومان و یک میلیون تومان به مشمولان اختصاص داده شد؛ البته میزان سهام عدالت در ابتدا ۵۰ هزار تومان بود، اما در ادامه به یک میلیون تومان افزایش پیدا کرد.

دوره طولانی آزادسازی

با وجود اینکه در طرح توزیع سهام عدالت مالکیت بخشی از سهام بنگاه‌های دولتی به مردم سپرده شد، اما مدیریت این سهام در اختیار دولت بود و سازمان خصوصی‌سازی وظیفه خرید و فروش و جابه‌جایی سهم‌های موجود در سبد سهام عدالت را برعهده داشت و مردم سود خود را به صورت سالانه دریافت می‌کردند، اما اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹ بود که رهبر معظم انقلاب با انتشار ابلاغیه‌ای، موافقت خود را با درخواست حسن روحانی، رئیس‌جمهور سابق، برای آزادسازی سهام عدالت اعلام و شروط سه‌گانه‌ای را برای موافقت با این طرح عنوان کرد. متن ابلاغیه به شرح ذیل است:

«در پی تصمیم واگذاری درصدی از سهام اصل ۴۴ قانون اساسی در قالب سهام عدالت با هدف گسترش عدالت اجتماعی و توانمندسازی خانوارهای کم‌درآمد، انتظار این بود که توسط مسوولان مربوط در دولت‌های مختلف با اجرای دقیق مواد ۸ گانه ابلاغی ۱۳۸۵ / ۴ / ۱۲ هرچه سریع‌تر مقدمات لازم برای آزادسازی سهام عدالت و واگذاری تعیین قیمت آن به بورس فراهم شده و آیین‌نامه‌های اجرایی تهیه و به اجرا درآید. در هر صورت با توجه به شرایط فعلی اقتصادی و عزم دولت برای عمل به تکالیفی که به عهده اوست، با آزادسازی سهام عدالت با رعایت امور زیر، موافقت می‌شود:

۱. دارندگان سهام عدالت مجازند در محدوده زمانی مشخص مالکیت مستقیم سهام شرکت‌های سرمایه‌پذیر را انتخاب کنند و به تناسب، نقش مدیریتی خود را ایفا کنند.

۲. مقررات موردنیاز جهت انتقال سهام به صاحبان سهام عدالت توسط شورای عالی بورس تدوین و تصویب شود. این مصوبات برای کلیه دستگاه‌های اجرایی لازم‌الاجراست.

۳. نسبت به سهام باقی‌مانده در شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی، شورای عالی بورس موظف است ضمن تشویق ماندگاری صاحبان سهام در شرکت‌های مذکور، از طریق مبادی ذی‌ربط هرچه زودتر زمینه ورود آن شرکت‌ها را در بورس فراهم کند. با توجه به تاخیری که در طول زمان نسبت به تحقق اهداف واگذاری این سهام پیش‌آمده است و به دلیل ضرورت بهره‌مندی هرچه سریع‌تر مردم از منافع سهام خود، لازم است دولت محترم هرچه زودتر اقدامات

مقتضی در جهت تحقق موارد مذکور در بندهای سه گانه فوق را به عمل آورد.»

ماجرایی که به فراموشی سپرده شد

۳۰ درصد از سهام عدالت در خردادماه ۱۳۹۹ و ۳۰ درصد دیگر آن در مردادماه همان سال، آزادسازی شد؛ با وجود اینکه قرار بر آزادسازی ۴۰ درصد باقی مانده در بهمن ماه سال ۱۳۹۹ بود، اما این موضوع هیچ گاه رخ نداد و حتی فروش سهام عدالت هم متوقف شد؛ این در حالی است که از آن زمان تاکنون نه تنها این ماجرا به کلی فراموش شده و تاکنون تاریخ جدیدی برای واگذاری ۴۰ درصد باقی مانده اعلام نشده، بلکه اظهاراتی مبنی بر شروع آزادسازی سهام عدالت از صفر نیز مطرح شده است.

سهام برای شماس، اما حق فروش ندارید!

پس از ابلاغیه آزادسازی سهام عدالت، دو روش مدیریتی برای مشمولان در نظر گرفته شد و از مجموع ۴۹ میلیون نفر دارنده این سهام، ۱۹ میلیون نفر روش مدیریتی مستقیم و ۳۰ میلیون نفر روش مدیریتی غیرمستقیم را انتخاب کردند، اما تفاوت این دو روش در چیست؟ در روش مدیریتی مستقیم، تصمیم گیری درخصوص سهام عدالت و مالکیت آن برعهده مشمولان است، اما در روش غیرمستقیم با وجود اینکه مالکیت سهام در اختیار دارنده آن است، مدیریت و نگهداری سهام به شرکت های سرمایه گذاری استانی سهام عدالت که در بورس پذیرفته شده اند، سپرده شده است، اما سوال اصلی اینجاست که چرا فروش سهام عدالت متوقف و قدرت تصمیم گیری از سهامداران گرفته شد؟ آزادسازی ۶۰ درصد از سهام عدالت، مصادف با روزهای اوج بورس و رکوردشکنی شاخص بود؛ تصادفی که ارزندگی این سهام را تا حد زیادی بالا برد و ارزش سبد ۵۳۲ هزار تومانی سهام عدالت را در نقطه اوج خود در تاریخ پانزدهم مردادماه سال ۹۹ به ۲۰ میلیون و ۶۲۵ هزار تومان رساند. با این وجود، سهام عدالت هم از اثرات ریزش بورس در تابستان ۱۳۹۹ در امان نماند. در آبان ماه ۱۳۹۹ فروش سهام عدالت به صورت خرد در حالی متوقف شد که بسیاری از مشمولان سهام خود را به فروش رسانده اما هنوز وجه حاصل از آن را به طور کامل دریافت نکرده بودند. اعمال فشار بر بازار سرمایه، دلیل این توقف از سوی مسوولان سازمان بورس و اوراق بهادار اعلام شد.

پس از این موضوع نیز مسوولان سازمان بورس و اوراق بهادار در اظهاراتی متعدد، سهامداران را به نگهداری از سهام عدالت و به فروش نرساندن آن به دلیل ارزش بالا تشویق می کردند؛ این در حالی است که فروش سهام عدالت چه به صورت خرد و چه به صورت بلوکی همچنان ممنوع است.

اما ماجرا به این نقطه ختم نمی شود؛ اگر به زمانی که سهامداران امکان فروش سهام عدالت را داشتند، برگردیم، داستان مشمولانی که به امید دریافت وجه نقد اقدام به فروش سهام خود می کردند، اما وجه حاصل از فروش سهام عدالت ناقص به دست آنها می رسید، خودنمایی می کند. مشکلاتی که توقف فروش سهام عدالت به آن دامن زد و حق مردم را به دست آنها نرساند. از سوی دیگر، بازار سرمایه مدت ها است از وضعیت نزولی شدید خود فاصله گرفته و این موضوع، انتظار سهامداران را برای فراهم شدن دوباره امکان فروش سهام عدالت تقویت می کند.

جاماندگان عدالت

داستان سهام عدالت تنها به آزادسازی آن محدود نشده است. سال ۱۳۹۶ بود که پیشنهاد اختصاص سهام عدالت به جاماندگان از سوی مرکز پژوهش های مجلس مطرح شد، اما بی نتیجه ماند، با این حال ۱۳ خردادماه ۱۳۹۹ و یک ماه پس از آزادسازی این سهام، طرح جاماندگان سهام عدالت در مجلس اعلام وصول شد. این طرح در حالی از سوی نمایندگان مجلس اعلام وصول شد که دولت دوازدهم از همان ابتدا اعلام کرد سهامی برای اختصاص به آن دسته از مشمولانی که سهام عدالت دریافت نکرده اند، ندارد! اما بهارستان نشین ها که تعداد جاماندگان را ۲۰ میلیون نفر برآورد کرده بودند، بر اختصاص سهام به آنها اصرار زیادی داشتند.

کش و قوس میان دولت و مجلس درخصوص این طرح تا شهریورماه همان سال ادامه داشت تا اینکه محمدرضا پورابراهیمی، رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس، از راه یافتن این طرح به صحن علنی مجلس خبر داد؛ با این وجود طرح جاماندگان سهام عدالت نه تنها تا چندین ماه بعد راهی صحن علنی نشد، بلکه با پیشنهاد کمیسیون تلفیق در لایحه بودجه ۱۴۰۰، تعداد جاماندگان به هفت میلیون نفر کاهش یافت.

کشمکش بهارستانی ها با دولت، بلاتکلیفی و انتظار مشمولان جامانده، بی اطلاعی مسوولان از تعداد واقعی جاماندگان، مشخص نبودن محل منابع برای اختصاص سهام و... تا روی کار آمدن دولت سیزدهم ادامه یافت، اما سوم اسفندماه سال گذشته بود که پورابراهیمی از موافقت رئیسی با ضرورت تعیین تکلیف جاماندگان سهام عدالت و ارجاع این موضوع به سازمان برنامه و بودجه و وزارت اقتصاد خبر داد. با این وجود، موافقت دولت جدید با این طرح و راضی شدن به اختصاص سهام به جاماندگان هم راه به جایی نبرد و بار دیگر اظهاراتی متناقض پیرامون این موضوع مطرح شد. از سوی دیگر مجلسی که مدعی جمعیت ۲۰ میلیونی جاماندگان بود، آمار جدید سهامداران جامانده را چهار میلیون نفر اعلام کرد و افراد تحت پوشش کمیته امداد و سازمان بهزیستی را در اولویت دریافت سهام عدالت قرار داد، اما انتهای این ماجرا به کجا رسید؟

۲۱ فروردین ماه امسال بود که رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس، از آغاز واگذاری سهام عدالت به جاماندگان در سال جاری خبر داد. بنا بر گفته های او قرار بود تا فراخوان واگذاری سهام به این مشمولان از خردادماه انجام شود، اما نکته عجیب اینجاست که پایانی برای اظهارات متناقض پورابراهیمی وجود نداشت و وی بار دیگر با اشاره به تدوین آیین نامه سهام عدالت، از تعیین تکلیف سهام عدالت جاماندگان تا اردیبهشت یا اواسط خردادماه سال جاری خبر داد؛ خبری که شرکت سپرده گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه، آن را تکذیب و اعلام کرد که هنوز سازوکار مشخصی برای این موضوع وجود ندارد. گویا انتهای برای ماجرای سردرگمی مشمولان جامانده از سهام عدالت وجود ندارد و بلاتکلیفی آنها همچنان ادامه خواهد داشت، با این حال حتی اگر این سردرگمی نیز تا به حال تمام شده بود، بازهم مشخص نبود که خیل عظیم مشمولان جدید چگونه به حق خود مبنی بر فروش سهام یادشده دسترسی خواهند داشت.

پرونده انتقال سهام عدالت متوفیان؛ همچنان باز

همان‌طور که اشاره شد، ۴۹ میلیون سهامدار عدالت وجود دارد؛ البته از این تعداد، سه میلیون و ۲۷۸ هزار نفر طی ۱۴ سال اخیر، فوت شده‌اند و در قید حیات نیستند، بنابراین سهام عدالت به وراث آنها تعلق می‌گیرد، اما انتقال سهام عدالت متوفیان هم مانند دیگر طرح‌های مرتبط با سهام عدالت، قصه‌ای ناتمام دارد؛ درحالی‌که قرار بر انتقال این سهام به وارثان متوفیان پس از آزادسازی سهام عدالت بود، اما این موضوع هنوز هم به نتیجه نرسیده است.

در تیرماه ۱۴۰۰ مدیر سیستم تسویه و پرداخت سپرده‌گذاری مرکزی، از برگزاری جلساتی برای ایجاد سامانه‌ای در جهت انتقال سهام افراد متوفی و عملیاتی‌شدن این سامانه تا پایان همان سال خبر داد؛ با این حال، سهام عدالت متوفیان هم از قافله اظهارات متناقض جانم‌اند و نه تنها سامانه‌ای تا پایان سال راه‌اندازی نشد، بلکه اسفندماه ۱۴۰۰ بود که محمد باغستانی، مدیرعامل شرکت سپرده‌گذاری مرکزی، از بهره‌برداری سامانه مذکور تا ۶ ماه دیگر خبر داد، اما دلیل کندی فرآیند انتقال سهام عدالت متوفیان به وراث آنها چیست و دور باطل وعده‌ها چه زمانی به پایان می‌رسد؟ به نظر می‌رسد فرآیند انتقال قهری سهام عدالت که لازمه آن همکاری سازمان بورس و اوراق بهادار و شرکت سپرده‌گذاری مرکزی با قوه قضائیه برای ایجاد سامانه‌ای مناسب است، مهم‌ترین مانع انتقال سهام به وراث محسوب می‌شود؛ با این حال طبق آخرین اظهارات پیمان حدادی، دستیار رئیس سازمان بورس و اوراق بهادار، فرآیند اختصاص سهام عدالت به وراث متوفیان تا پایان شهریورماه سال جاری به نتیجه می‌رسد. حال باید دید وعده اختصاص سهام عدالت به وراث تا پایان شهریورماه که چند روزی به شروع آن باقی‌نمانده است، اجرایی خواهد شد یا خیر.

بازخوانی پرونده انتخابات پرحاشیه

پیش از این به روش مدیریت غیرمستقیم سهام عدالت که ۳۰ میلیون نفر از مشمولان را دربر می‌گیرد، اشاره کردیم. همان‌طور که گفته شد، مدیریت و نگهداری سهام این دسته از سهامداران در اختیار شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی سهام عدالت است. شرکت‌هایی که فعالیت یا عدم فعالیت، حوزه اختیارات، نحوه انتخاب هیات مدیره، حقوق پرداختی به مدیران و برخی موضوعات دیگر در رابطه با آنها مورد بحث است، اما ابتدای داستان شکل‌گیری این شرکت‌ها کجاست؟

نقطه شروع این ماجرا، به تاسیس تعاونی‌های سهام عدالت بازمی‌گردد؛ تعاونی‌هایی که در راستای ثبت نام و عضویت مردم برای دریافت سهام عدالت، در سال ۱۳۸۵ تشکیل شدند، اما پس از مدتی اقدام به تاسیس شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی کردند. تیرماه ۱۳۹۹ و پس از دستور رهبر معظم انقلاب مبنی بر ورود شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی به بورس بود که این شرکت‌ها افزایش سرمایه دادند؛ قرار بود تا برگزاری انتخابات شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی در ۲۰ اسفندماه سال ۱۳۹۹ به صورت الکترونیکی باشد، اما این انتخابات به دلیل برخی از ایرادات اساسی که منجر به تضییع حقوق سهامداران می‌شد و نقش آنها را به عنوان مالکان اصلی در تمام مراحل انتخابات انکار می‌کرد، در نهایت با تصمیم شورای عالی بورس لغو شد.

برخلاف روش مدیریتی مستقیم که امکان فروش سهام عدالت در آن وجود ندارد، شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی سهام عدالت قادر به فروش سهام مشمولان غیرمستقیم بودند، اما این اختلاف پس از برگزاری جلسه شورای عالی بورس در تاریخ ۹ اسفندماه، به اشتراک تبدیل شد؛ در نتیجه این جلسه بود که نماد شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی سهام عدالت در بورس متوقف شد تا شرکت سپرده‌گذاری مرکزی بتواند سود سهامداران را پرداخت کند؛ همچنین بازگشایی نماد معاملاتی همه شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی سهام عدالت مشروط به ارائه مدل پیشنهادی جهت بازبینی آیین‌نامه اجرایی آزادسازی سهام عدالت به شورا شد. در حال حاضر نیز این نمادها متوقف هستند و بازگشایی آنها منوط به حضور بازارگردان و برگزاری مجامع است. از سوی دیگر سوم خردادماه سال جاری بود که شرکت بورس اوراق بهادار تهران با صدور اطلاعیه‌ای، از تداوم تعلیق نماد معاملاتی شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی سهام عدالت در بورس حداقل تا تاریخ ۳۱ شهریورماه ۱۴۰۱ خبر داد.

ارزشی ۲۰ میلیونی که ۱۳ میلیون شد

ارزش سهام عدالت طی دو سال اخیر، با نوسانات زیادی همراه بوده است؛ روزهای اوج بازار سرمایه بود که ارزش این سهام به بیش از ۲۰ میلیون تومان هم رسید و اشخاصی که ۶۰ درصد از سهام خود را فروخته بودند، به نوعی سود کردند، اما این موضوع تنها چندماه تداوم داشت و پس از توقف فروش سهام عدالت در بورس، ارزش سهام هم معنای خود را از دست داد.

سهام عدالت نیز مانند بسیاری از سهم‌های دیگر در بازار سرمایه، از افت یا رشد بورس تاثیر می‌پذیرد و طی دو سال اخیر، وضعیت بازار به نحوی رقم خورده که بهای این سهام به شدت کاهش یافته است، از این رو طبیعی است که نتوانیم برای نوسانات قیمت آن به دنبال مقصر بگردیم، با این حال باید این نکته را در نظر بگیریم که قیمت این سهام چه گران باشد و چه ارزان و تعداد آن چه زیاد باشد و چه کم، به هر روی تمامی دارندگان آن در هر موقعیت اجتماعی حق دسترسی به ارزش دارایی خود را دارند و نمی‌توان آنها را از آن محروم کرد.

منبع: دنیای اقتصاد